

pa Gero Fischer (*Perspektiven der Slowenistik am Institut für Slawistik der Universität Wien aus der Sicht der Lehre*) meni, da eksistenca dunajske slovenistike v nobenem primeru ni zagotovljena, saj nima lastne stolice. Po njegovem so največji krivci za to prenovljeni bolonjski programi, ki vodijo v združevanje vseh nacionalnih filologij pod slavistiko. Po drugi plati gre na vse skupaj pogledati bolj optimistično. Resnost slovenističnega študija in da so za to dani vsi potrebni pogoji namreč potrjuje prispevek Eve Hüttl-Hubert. Izkazuje se, da je dunajska nacionalna knjižnica prava zakladnica slovenističnih fondov. Slovensko beletristično in drugo gradivo ima nezanemarljiv delež v elektronskih katalogih. Za slovenista-raziskovalca je npr. uporabna baza digitaliziranih časnikov in časopisov v okviru virtualne čitalnice avstrijske nacionalne knjižnice ANNO, kjer med drugim najdemo *Laibacher Zeitung* (1783–1918), *Illyrisches Blatt* in *Intelligenzblatt*.

Pričujoči zbornik je vabljen za sloveniste »širokih« zanimanj, saj daje vpogled v širok spekter problemskih polj; od jezikoslovnega do literarnovednega,

didaktičnega in prevodoslovnega. Mnoga so verjetno zaradi svojega specifičnega položaja odprli prav avstrijski slovenisti in na poseben način razprli meje nacionalne vede. Članki se gibajo od bolj teoretskih do praktično orientiranih, svoje postavke pa avtorji ilustrirajo z različnimi aplikacijami in primeri. Iz razprav je razvidno, da so internacionalni problemi in preudarki pustili sledove tudi v slovenističnem znanstvenem diskurzu. Če je bil prej – vsaj kar se tiče literarnovedne discipline – večinoma usmerjen k vzdrževanju narodne identitete in so bili podlaga za literarnoestetsko presojanje in literarnozgodovinsko vrednotenje narodni kriteriji, lahko zdaj – in potem ko so funkcijo narodne reprezentacije in afirmacije prevzeli politični idr. sistemi – posvetimo pozornost še drugim problemskim poljem, ki so bila prej bolj v senci nacionalno orientirane znanosti. Tu bi izpostavila preučevanje slovensko-nemških literarnih, kulturnih in znanstvenih stikov.

Urška Perenič
Univerza v Mariboru
Filozofska fakulteta
urska.peric@uni-mb.si

Življenjska zgodba kot terapevtsko sredstvo in katarza

Uvod

Teorija o avtonomnosti literature je slovensko prakso le-te prignala do skrajnosti predvsem v poeziji in mestoma tudi v prozi (prim. Žabot 1996).

Kljub temu da je stvarno življenjsko gradivo še zmeraj ostalo odlična snov – če je dovoljeno tako reči – sodobne

slovenske klasike,¹ bi bilo imenitno primerjati avtorske postopke v procesu literarizacije lastnega spominskega gradiva v teh in drugih, tu neimenovanih, a prav tako dobrih delih.

¹Prim. Edvard Kocbek, *Tovarišija* (1949), Lojze Kovačič, *Prišleki* (1984–1985), Vladimir Kavčič, *Prihodnost, ki je ni bilo* (2005).

Kajti ne posreči se vsakemu – menda mu niti ni do tega –, da bi v njegovem avtobiografskem delu prevladala estetska funkcija (Stanonik 2001: 143–145). V zadnjih desetletjih je količina avtobiografske literature narasla v zavidljive številke. Od tod dejstvo, da so se s tovrstno literaturo začele ukvarjati poleg literarne zgodovine po abecedi še: antropologija, etnologija,² geografija, historiografija, psihologija in sociologija (Stanonik 2002: 198–209).

Vprašanjema o življenjskih zgodbah, in sicer ali so zgodovina ali literatura (Stanonik 1997: 85–105) in koliko gre pri njih za resničnost ali utvaro (Stanonik 2002: 191–210), se tokrat pridružuje premislek o življenjski zgodbi kot terapevtskem sredstvu ali celo katarzi.

Podlaga za prispevek so tri knjige treh žensk – presenetljivo ali ne! – avtoric, ki jih povezuje:

1. *geografski vidik*: vse tri izhajajo iz Žirovskega vrha; to je planotasto hribovje od Gorenje vasi in nad Žirmi Poljanski dolini in se izteka proti Smrečju in Šentjoštu v Polhograjskih Dolomitih,
2. *zgodovinski vidik*: ozadje vseh treh knjig je druga svetovna vojna (1941–1945),
3. *stan*: vsaka od njih je (bila) mati z veliko družino,
4. *izobrazba*: vse tri so bile brez posebne izobrazbe, vendar brez dvoma izjemno bistre in modre.

² Prim. monografijo Mojce Ramšak Portret glasov (Raziskave življenjskih zgodb v etnologiji – na primeru koroških Slovencev) v *Borec* (revija za zgodovino, antropologijo in književnost) 55, št. 603–67, Ljubljana 2003.

Julijana (roj. Jesenovec) Kavčič (1895–1980)

Avtorica prve knjige je Julijana (Jesenovec) Kavčič (Lavrovec 1895 – Šentjošt 1980). Knjiga obsega 148 strani, urediti jo je pomagala dr. Zmaga Kumer. Julijana je začela o svojem življenju pisati na pobudo svojih otrok 10. marca 1973:

Vsako stvar bi skoraj rajši, kakor da o sebi kaj pišem. Ker me pa vedno silijo in nagovarjajo, posebno še snaha Ivanka, pa naj bo v božjem imenu. Mlad človek dela načrte, star pa obuja spomine. Pisava gotovo ne bo brez napak, kar bom pa napisala, je pa bilo resnično. (Kavčič 1995: 9.)

Kdaj je končala pisati svoje spomine, iz besedila samega ni razvidno. Njena avtobiografija je bila objavljena šele po smrti, in to že dvakrat. Vsekakor je pravilna odločitev uredništva, da iz spoštovanja do izvirnega besedila Snopkove mame, ki je končala le dva razreda osnovne šole, besedila niso lektorirali. »Izvirno besedilo ima pač svojo pričevalno vrednost.«³

Šele štiriletni hčerki je oče kupil *Abecednik* in jo učil brati (Kavčič 1995: 11). Toda že osemletna je morala iti za pastirico in od doma si je za tolažbo želela knjig:

Komaj sem čakala, da bo kdo prišel od doma, da bi mi prinesli kaj, ko jih je toliko, da bom imela kaj za brat. Ena stara žena, ki je bila v bajti, rekli so ji bajtarica, mi je od začetka pomagala in učila pasti ovce. Bilo jih je kakih 15 ali 20. Nič kaj ni bila zadovoljna z menoj. »Ne vem, če bo kaj s tem otrokom«, je rekla, ko sva prignali domov. »Nič ji niso mar ovce. Tam za kakšno smreko

³ Pripomba uredništva, *Mati mučencev*, 4.

čepi in bukve bere.« Doma so mi rekli, da ne bom dobila knjig, če ne bom boljje pasla. (Kavčič 1995: 12.)

O, koliko lepih pesmic sem se naučila in prepevala na paši, vmes sem pa brala kakšne lepe povestice ali življenjepise, primerne moji starosti. Za to so skrbeli moji skrbni starši. Brala sem od svete Germane, ki je bila tudi pastirica in je imela hudobno mačeho. Spala je v hlevu pri ovcah. Tako me je prevzelo, da sem tudi jaz hotela spat pri ovcah. Seveda mi niso pustili. (Kavčič 1995: 15–16.)

Nepozabni so spomini. Zunaj mráz in sneg, toliko ga je že, da se nikamor ne vidi. Samo ata še morejo s krpljami malo narediti kakšno gaz do vode ali do drv. Mi otroci smo pa okoli tople peči. Mama kuhajo večerjo. Kar nas je večjih, klekljamo. Po večerji molimo sveti rožni venec. Vrstimo se vsak večer drugi. Po molitvi pa ata vzamejo v roko knjigo. Kar je majhnih, jih denejo spat, da ata ne motijo, ko bodo brali. Takrat je moralo biti vse tiho, če ne so takoj nehali. Tako so znali brati, da jih je bilo užitek poslušati. Kakšno veselje je bilo vselej, ko so prišle Mohorjeve knjige. Takoj smo se zatopili v branje. Res lepo je bilo! Še danes se hvaležno spominjam, kaj mi je pomenila dobra knjiga, kaj vsega sem se naučila iz knjig. Posredovale so mi, dale so mi možnost, da sem rada brala. Knjiga mi je bila in mi je še učiteljica skozi življenje. V življenju te dostikrat kaj zadene, da dostikrat ne veš, kaj in kako, pa pogledaš v knjigo in s pogumom rečeš: O, če so zmogli ti in te, zakaj bi jaz ne in dobiš korajžo, pa kar gre. (Kavčič 1995: 31–32.)

Z veseljem se spominjam, kako lepo je bilo pri nas doma, čeprav smo bili revni. Šele danes vem, kako smo imeli dobre in skrbne starše, ki so znali usmerjati naše korake v življenje. Še bolj z zgledom kot besedo. Toliko smo imeli dobrih knjig! Pa vsi tako radi brali! (Kavčič 1995: 32–33.)

Iz navedenih odlomkov se vidi, kaj

je Julijani Kavčič pomenila knjiga. Branje jo je delalo miselno prožno, sposobno oblikovati samostojna stališča in jih neprenehoma preverjati z novim berivom. Narava ji je bila vedno zelo blizu. Rada in lepo je pela in iz pogostih navedkov raznih verzov v njenem pisanju ni jasno, ali so njen lasten izdelek ali jih podaja po spominu iz kakšnega branja.

Primerjava treh knjig na podlagi dveh motivov

a) *Ljubezen*

Žena blizu osemdesetih let ljudi in svoje početje nenavadno trezno presoja. Rahločutno in z zastrtim obžalovanjem poroča o svoji neuresničeni ljubezni. Nikoli si nista naravnost izrazila svoje naklonjenosti, saj to ni bilo spodobno! Čeprav je čutila, da se rada vidita. Morda bi se iz tega še kaj razvilo, da ji ljubljenega ni požrla prva svetovna vojna. Preizkušena žena ne taji, da je bila poroka z drugim bolj sad naključja kot resnične ljubezni. Toda potem se obletnice svoje poroke vsako leto s častjo spominja, enako tudi svojih petih sinov.

b) *Druga svetovna vojna 1941–1945*

Julijana Kavčič je bila – bi dejali včasih – zelo pobožna, toda stvarna. Saj je morala poleg pogosto opitega moža kot bajtarica v skrajni revščini skrbeti za številno družino. Povila je štirinajst otrok in v svojih spominih vsakega posebej okarakterizira. Za pet sinov, ki so jih odpeljali ob koncu druge svetovne vojne, ni nikoli izvedela, kje so našli svoj grob. Njihova mati ne joče za njimi niti ne obliva z gnevom njihovih morilcev. O njih piše z neznansko zavestjo svetopisemske Makabejke (prim. 2 Mak 7):

Vsi so postali žrtve komunizma. Strašno je bilo njihovo trpljenje! Ne vemo, kje počivajo. Imam pa upanje, da jih krasi palma mučeništva. Srečna se štejem, da sem mati mučencev. (Kavčič 1995: 52–53.)

Za nekatere legendarna Snopkova mama s svojim pisanjem ne blaži lastnih pekočih ran, lajša jih bralcu, ki se prepusti njenim spominom.

2 Marija oz. Mica (roj. Čadež) Demšar (1915)

Marija Demšar, doma iz Gornje Dobreave pri Gorenji vasi v Poljanski dolini, je svojo življenjsko zgodbo zapisala v osemdesetih letih 20. stoletja, ko je imela okrog sedemdeset let in jo je nasloвила preprosto *Moje življenje*. Pobudo za njen izid je dala urednica knjige, ki je izšla leta 2007 v samozaložbi,⁴ vendar je izdajo vsaj simbolično podprla gorenjevaška občina.⁵ V računalnik je besedilo vnesla avtoričina hči Anica Stražar. Oblikovanje in prelom je prav tako profesionalen. Jezikovno ga je pregledala Milka Bokal, vendar zelo obzirno, saj je bilo besedilo posodobljeno le pravopisno. Najprej je izšlo v 100 izvodih in nato zaradi povpraševanja še enkrat v prav toliko izvodih. Življenjepis obsega le 51 strani, čeprav ima knjiga skupaj 96 strani. Proznemu besedilu je namreč dodano še petnajst avtoričinih pesmi in pogledi njenih petih otrok na njihovo mater.

Prvotno je Marija Demšar opisala svoje življenje le v Sloveniji, medtem ko je razdelek o življenju v Kanadi dodala na izrecno prošnjo urednice s

posredovanjem otrok šele pri svojih krepko devetdesetih letih. Leta 1979 je Marija Demšar začela svoj spis z mislijo na otroke:

Ljubljeni moji otroci! Velikokrat ste me prosili, naj vam napišem knjigo mojega življenja. Skušala bom ustreči vaši želji, pač kakor bom mogla. Ker mi ni dal Bog talenta za pisanje, se zadovoljite s temi vrsticami, ki bodo površno opisale pot moje preteklosti. (Demšar 2007: 5.)

a) *Ljubezen*

Medtem ko so Julijani Kavčič okoliščine šele po poroki njene hčere na Gorenjsko omogočile, da se je odpravila od doma malo dlje in v pozni starosti celo na kakšno romanje, se je Marija Demšar še kot dekle hitro odločila za ta korak. Tako je hotela pregnati prva ljubezenska razočaranja, ki so jo za dolgo čustveno nekako omrtvičila. V Škofji Loki, Kranju, Mariboru se je preizkusila kot varuhinja otrok, gospodinjstva pomočnica, delavka v gostinstvu, in tako imela dovolj možnosti za spogledovanje in nova znanstva, ki pa ji niso prinesla pričakovanega olajšanja. Zavedala se je svoje ženske privlačnosti, o čemer v svojem delu nesramežljivo pripoveduje in že zdavnaj odrasli otroci so še danes ponosni na mater lepotico. Končno se je po desetih letih le ogrela in poročila z mladeničem, ki ji je bil 15-leten obljubil, da jo bo počakal, če se bo odločila zanj. Oba vsestransko zrela, čustveno globoka, z visokimi etičnimi merili, intelektualno sposobna sta se preselila v Žiri in predvidevala uresničiti svoje življenjsko poslanstvo v žirovski čevljarski zadrugi Sora. Mož je postal trgovski potnik in je iskal naročila za delo po celi takratni Jugoslaviji, žena se je usposobila za

⁴ Muzejsko društvo Žiri je navedeno zgolj pro forma.

⁵ Njen župan je avtoričin mali nečak.

prešivalko zgornjih delov. To je bilo za tiste čase v njenem okolju, ko so dekleta brez izobrazbe lahko odhajala le za dékle ali se kvečjemu priučile za šiviljo, med najbolj uglednimi deli. Rodila se jima je hčerka. Začela sta se pripravljati na zidavo lastnega doma.

b) Druga svetovna vojna 1941–1945

Druga svetovna vojna je vse obrnila na glavo. Kot kraj ob (rapalski) meji so Žiri najprej zasedli Italijani, toda krajevni veljaki jih niso prenesli in so se odpravili po Nemce. Ti so novačili slovenske moške za njihov rajh. S pogosto prav tako prisilnimi mobilizacijami so svojo vojsko krepili partizani; v bližini (Vrh Svetih Treh Kraljev, Rovte, Šentjošt) so nastale domobranske postojanke, pojavili so se plavogardisti.

Nemška okupacijska oblast je zasegla žirovske čevljarске delavnice in zadolžil njihove delavce, da se preselijo v Kranj. Marijin mož je bil med njimi in se v negotovosti ob koncu druge svetovne vojne (kot civilist) odločil iti na Koroško. Od tam mu je pot kazala v Kanado. Marija je bila tako pogumna, da je šla z gorenjevaškimi možmi sama za njim, ga v begunskem taborišču res našla in se srečno vrnila v Žiri, medtem ko je mož šel v Kanado. Doma je kljub povojnemu pomanjkanju iznajdljiva Marija z nadčloveško močjo dogradila hišo, kaj hišo, vilo. Gotovo je bila sredi petdesetih let to najlepša stanovanjska stavba v Žireh.⁶

Končno je prišel tisti srečni dan po petih letih, dan vselitve. [Hčerka] Marija je vriskala od veselja, vedela je, da bo lahko skakala po hiši, da ne bodo več

trkali na strop tuji ljudje. Prvo noč je bila presrečna, želeli sva močno, da bi bil še ata pri nama. Govorili sva, kako srečen bi bil v svoji hiši. (Demšar 2007: 43.)

Kadar sva prišli z Marijo domov, me je vedno postavila pred hišo in rekla: »Poglejte, kako se nama hiša smeji.« Bila je vsa srečna. (Demšar 2007: 43.)

Lepo je bilo živeti v tej hiši. Pozabila sem na ves trud. Mislila sem na ata, zakaj ga ni, da bi skupno živeli. Mislila sem, da bi bilo nam dobro. (Demšar 2007: 44.)

Svetlolasa ženska, visoke postave in čednega stasa se je morala ves čas otepati pohotnih moških. Doživela je celo neokusno sceno. Tisti, ki je bil v rosnih mladosti zavrgel njeno ljubezen, jo je nagovarjal, naj bo njegova in naj se loči od svojega moža:

Reče mi, da sem neumna, ker ga čakam in zapravljam mladi čas. Ponudil se mi je, da mi vse zrihta za ločitev zakona. (Demšar 2007: 44.)

Mnogi so rekli, da ne bom šla v Kanado, da ne bom mogla pustiti tako lepe hiše itd. Jaz sem pa mislila svoje. Moje delo v Žireh je skončano. Hiša stoji, spomenik očetovih in mojih žuljev. Sedaj me čaka druga dolžnost, ki jo moram izpolniti. Mislila sem, Oče nebeški, daj mi tudi tukaj dovolj moči, da zdržim v vseh težavah, ki mi bodo prihajale na pot. (Demšar 2007: 45.)

Prišel je dan odhoda, 28. oktobra 1952. Moja sestra je prišla že zvečer in šla z menoj na avtobus ob šestih zjutraj. Ko sem zapuščala hišo, se nisem ozirala nazaj; čakali so, da bom jokala. Bila sem vesela, presrečna, šla sem v novo težko pričakovano življenje. Sama nisem verjela, da se res peljem proti Kanadi, mislila sem, da so le sanje. (Demšar 2007: 45.)

Toda v Kanadi je priseljence brez izjeme čakal trd začetek, kar Marija

⁶ To upam reči iz avtopsisje.

Demšar opisuje z lastno izkušnjo:

Sobe so bile opremljene le s posteljo, mizo in stolom in mala omara za perilo. V stenah so bile omare za obešanje oblek. Jaz sem dobila v trgovini kište od pomaranč, na te dile sem nalimala rožasti papir in je bila nočna omara in kako so bili fantje veseli, ko so jih dobili, da so lahko dali uro in pepelnik nanjo. Kolikokrat sem se spomnila moje češnjeve politirane oprave, ki je ostala v Žireh, postle, modrocov, kovtre. Tukaj me je čakala železna, vsa obtolčena z mrežo, odeja navadna konjska deka. (Demšar 207: 47.)

Leta 1972 je mož nenadoma umrl, da je morala odslej sama skrbeti za pet nedoletnih otrok:

Po očetovi smrti je nastala prava kalvarija za mene. (Demšar 2007: 49.)

Toda na prehojeno pot gleda z zadoščenjem:

Jaz sem se trudila s stanovalci do 89. leta moje starosti, sedaj sem pa sama v hiši, ker ne morem več vsega narediti. Otroci so vsi šli skozi univerzitetno izobrazbo. Danes imajo stalne službe in svoje lepe domove z družinami, mene pa obiskujejo. Sama se še rihtam in počistim za seboj, samo to si želim, da ne bi bila komu v nadlego. Vse drugo prepuščam Bogu in usodi mojega življenja. Končno sem pa že vsega navajena. (Demšar 2007: 50–51.)

Mati Korajža je imenoval eden od bralcev glavno osebo te življenjske zgodbe. Nič sentimentalnosti, nobenega samopomilovanja. Nasprotno: veliko trdega dela, vztrajnosti in osebnega dostojanstva.

Cilka (roj. Pečenik) Štucin (1940)

Izhaja iz bajtarske hiše. Toda že od

otročstva je želela postati kmetica, in to v času, ko to sploh ni bilo sodobno in moderno. To pa ne pomeni, da ni bila pripravljena sprejemati napredka, ki se je v kmetijstvo vedno bolj vpletal. Kljub velikemu nasprotovanju poznejše tašče se ji je posrečilo primožiti na – kot kažejo urbarji – najstarejšo in eno najbolj uglednih kmetij v Žirovskem Vrhu. Kljub temu da je bila odličnjakinja, ji šola ni dišala.

Ali je mogoče bilo preveč kmečke krvi v meni in obenem ljubezni do dela v naravi in živalmi ter vsem, kar je povezano z delom na kmetiji. (Štucin 2007: 22.)

Toda danes je še vedno med najbolj aktivnimi in družbeno angažiranimi – pa ne le kmečkimi – ženskami v svojem okolju. Dejavnost je v več stanovskih organizacijah, oglašča se v časopisih in na radiu, kjerkoli si upa zastaviti besedo v prid malega človeka (prim. Štucin 2007: 75–77).

Njena *Življenjska zgodba kmetice iz Žirovskega Vrha* je nastajala v času 1997–2007. Iz njenega rokopisa jo je v računalnik vnesel njen najmlajši sin Jure, prelom, oprema in oblikovanje ovitka so bili v profesionalnih rokah. Knjiga s trdimi platnicami ima 125 strani in jo je jezikovno, prav tako kot prejšnjo, pregledala Milka Bokal. Snov je z mednaslovi razčlenila urednica, in sicer: *Oče, Mama, Obiski na očetovem domu, Očetova rodbina, Mamina rodbina, Šola, Klekljanje, Nova hiša, Ljubezen, Nesreče, Huda zima, Uran, Gobe, Romanja, Hčerka, Podlešanova kmetija, Poroka, Motorna žaga, Gospodinjstvo, Rudnik, Sinovi, Bolezen, Andrej, Družbeno udejstvovanje, Novosti v kmetijstvu, Medsebojne zveze, Preteklost, Razprtije, Vest, Borovnice,*

Arnika, Živina, Vaški posebneži, Kmečki stan nekdanj in danes, Pregovori, Turistično društvo, 40-letnica poroke, Najini vnuki in vnukinje.

Tako kot prejšnji dve knjigi, se tudi ta začenja s posvetilom otrokom:

Nekaj vrstic bi rada napisala, da ne bi šlo vse v pozabo. Namenila bi jih svojim otrokom in vnukom za branje in spoznavanje, kako so živeli moji starši in kaj doživljali – seveda to vem po pripovedovanju moje mame. Napisati pa želim tudi svoje življenje in dogodke v našem ljubem domačem kraju. (Štucin 2007: 5.)

Tudi ta življenjska zgodba je zaznamovana z drugo svetovno vojno, toda zaradi avtoričine rojstne letnice je tokrat smiselno obrniti zaporedje primerjanih motivov.

a) Druga svetovna vojna 1941–1945

Druga svetovna vojna je še ne dveletni Cilki in njenemu še ne polletnemu mlajšemu bratcu vzela očeta. Ubili so ga partizani jeseni leta 1942. Tega se seveda sama ne spominja, kako se je to zgodilo, opisuje po pripovedovanju svoje matere, ki je po komaj treh letih zakona postala vdova in to ostala celo življenje. To je zaznamovalo Cilkinu otroštvo in seveda tudi njeno poznejšo opredelitev na tisti kruti čas.

b) Ljubezen

S kolikšno ljubeznijo danes zrela ženska in babica številnih vnukov piše o svoji ljubezenski romanci, epsko široko, čustveno vznemirjeno, etično zanesljivo:

Leta 1955 je v Žirovskem Vrhu posvetila elektrika. V hiše so prišli prvi radijski sprejemniki. To je bilo zanimivo poslušati novice iz daljnega sveta, pa Četrtekov

večer in tako dalje. No, pri nas ni bilo radia do leta 1962; takrat ga je za božič kupila mama. Prinesel in priklopil ga je moj Cene. (Štucin 2000: 29.)

S Podlešanovim Cenetom sva se spoznala na kresno nedeljo leta 1956. /.../ To nedeljo pa so se moje in njegove oči srečale ter zagnetile iskre ljubezni, ki je potem plamtela dolgo let in šla skozi marsikatero preizkušnjo, preden je dozorela in sva se 26. septembra 1964 poročila. (Štucin 2000: 28.)

Pred cerkveno poroko sem želela iti z ženinom še na očetov grob in mu prižgati svečko ter dati rože na njegov prerani grob. Njegov spomenik je teden pred poroko nekdo nikoli znan hudobnež prevrnil in poškodoval. Toda z mamo smo imeli dobre ljudi, ki so to hitro popravili. Ne vem, zakaj je to nekdo storil, gotovo iz škodoželjnosti do naše družine. Poroko oz. mašo sva z ženinom z vso resnostjo spremljala in doživljala kot res velik dogodek. Sedaj ženin in nevesta ter priče pred oltarjem udobno sedijo na stoli, midva pa sva cel obred maše klečala v za to pripravljene klopice. Kot bi bilo danes, se spominjam, ko sva si izmenjala poročne prstane. Meni se je roka tresla tako močno, da sem komaj nataknila Cenetu prstan na roko. On pa je čisto mirno to storil. (Štucin 2007: 48.)

Dve leti pred tem se jima je rodila hčerka:

Jaz in moj bodoči mož oz. Cene ali Vinko, kakor mu je že pač kdo rekel, sva vedela, da nama je namenjena skupna pot skozi življenje. Tudi hudobni jeziki niso mirovali in so naju obrekovali, ja, da sem »prešvoh« za na tako veliko kmetijo in da ne bom imela otrok, pač, da sva že dolgo prijatelja in se nama nič ne zgodi itd. Ljubezen pa je res storila svoje. Pričakovala sva otroka. (Štucin 2000: 40.)

To je njuna edina hčerka, potem se jima je rodilo še šest sinov. Taščica mladi ni prepustila gospodinjstva, možu se je

zrahljalo zdravje, na rojstnem domu so se godile hude reči, tako da je brat umrl v najlepših letih, snoval se je rudnik urana Žirovski vrh. Že iz tega se vidi, da pozornost Cilkinega pisanja sega čez meje njene domačije, dotakne se novosti v kmetijstvu in napredka v vaški skupnosti, pa vendar jo spomin rad zanese tudi v preteklost. Spominja se vaških posebnosti, zapiše celo nekaj pregovorov, pretehtava kmečki stan v preteklosti in dandanes, ponosna je na ustanovitev Turističnega društva Žirovski Vrh, čigar pobudnica je bila, vse to z namenom, da bi njeno okolje ne obtičalo ali celo nazadovalo.

Veselje do življenja, ki se je kalilo v številnih težavah, zaznamuje tudi to tretjo življenjsko zgodbo.

Sklep

1. Vse tri knjige prihajajo s slovenskega podeželja in so zaznamovane z drugo svetovno vojno.
2. Druga svetovna vojna naredi prvo ženo za »mater mučencev«, drugo za »begunko«, saj odide za svojim možem in s prvo hčerko v tujino, v daljno Kanado in pusti v domovini izredno lepo hišo, pravcato vilo. Tretjo je ista vojna naredila za siroto. Vzela ji je očeta in izkušnjo srečnega otroštva. Toda nobene od njih prestano gorje ni zagrenilo in osebnostno pohabilo.
3. Vse tri so svoje spomine pisale predvsem za njihove lastne otroke. Zato so pravzaprav zasebne narave. Julijana Kavčič se loti pisanja že v pozni starosti, medtem ko Marija Demšar in Cilka Štucin v starosti sredi šestdesetih let. To bi utegnilo veljati kot zakonitost,

saj so to leta, ko se človek že dobro zaveda, da se je njegova življenjska krivulja upognila navzdol. To je čas, ko se človek začenja zavedati svoje končnosti in minljivosti in bi rad kaj od svojega predal svojim potomcem, pustil v zgodovini poleg otrok, če jih seveda ima, kakšno sled. Prva avtorica je to storila leta 1974, druga 1979, tretja v času 1997–2007.

4. Nobena od navedenih avtoric se ne more dokazati s kakšnim formalnim šolanjem. Julijana Miklavčič je imela menda samo dva razreda, Marija Demšar o tem sploh ne govori. Menda je osnovno šolo že končala, saj je bila v času njenega otroštva že obvezna, medtem ko je Cilka Štucin raje, kot da bi se vpisala v nižjo gimnazijo po drugi svetovni vojni, hodila tri leta v četrti razred in s tem za eno leto skrajšala svoje obvezno šolanje.

5. Toda vse tri je učilo življenje. In njegovo šolanje so dobro prestale. Saj so izjemno bistre, zelo pametne, preudarne, vztrajne, zaupajo v življenje in nenazadnje verne. Kljub pripadnosti stanu malih ljudi se ne ponižujejo, so skrajno resnicoljubne, zato ni v njih nič lažne skromnosti.

6. Povezuje jih izredna iznajdljivost, globoka ljubezen do življenja. Nobena od avtoric se ni branila otrok. Julijana jih je rodila štirinajst, Marija pet, od tega enega sina, in Cilka sedem, od tega eno hčer.

7. Kakor se vidi iz pisem otrok, le-ti kot odrasli materam vračajo hvaležnost za njihovo poslanstvo.

8. Besedilo v vseh treh knjigah spremljajo fotografije iz družinskega

arhiva. To je eden od dokazov, da so namenjene najprej in predvsem lastni rodbini in njihovim potomcem. Kljub temu je v njih veliko dragocenega gradiva za življenjski stil slovenske družine od začetka do nekako tretje četrtine 20. stoletja.

9. In odgovor na naslovno vprašanje? Objave njihovih življenjskih zgodb na bralca vsekakor delujejo katarzično, o terapevtski vlogi je – pogojno – govoriti le v 3. primeru. Vse tri avtorice so močne, izjemno močne žene.

10. Navedeni pregled kar kliče po temeljiti obdelavi vseh treh knjig, morda na podlagi teorije Hane Hlôškove (1996) ali Mojce Ramšak (2003).

Viri in literatura

Demšar, Marija, 2007: *Moje življenje*. Ur. Marija Stanonik. Ljubljana: Muzejsko društvo Žiri.

Hlôšková, Hana, 1996: Kategória minulosti v rozprávačskej stratégii. *Slovensky národopis* 44/3. 315–333.

[Kavčič, Julijana], 19952: *Mati mučencev: Spomini Snopkove mame iz Šentjošta*. Ljubljana.

Stanonik, Marija, 1997: Življenjske

zgodbe med zgodovino in literaturo/Life histories between history and literature/Lebensgeschichten zwischen Historie und Literatur. Makarovič, Marija, in Ramšak, Mojca (ur.): *Vrednotenje življenjskih pričevanj/Evaluation of Biographies*. Studi Slavi dipartimento di linguistica università degli studi di Pisa, N0 8, ECIg. 85–105.

Stanonik, Marija, 2001: *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Stanonik, Marija, 2002: Življenjska zgodba – resničnost ali utvara. *Traditiones* (Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje in Glasbenonarodopisnega inštituta/Acta Instituti ethnographiae et Instituti ethnomusicologiae Slovenorum) 31/1. 191–210.

Štucin, Cilka, 2007: *Življenjska zgodba kmetice iz Žirovskega Vrha*. Ur. Marija Stanonik. Samozaložba Cilka Štucin.

Žabot, Vlado, 1996: *Volčje noči*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Marija Stanonik
ZRC SAZU

Inštitut za slovensko narodopisje
stanonik@zrc-sazu.si